

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ ΧΑΪΝΕ

(Ἐκ τῆς Domenica Letteraria τῆς Ῥώμης. Διατριβὴ τῆς
πριγκηπισσῆς della Rocca, ἀνεψιᾶς τοῦ Χαΐνε.)

Ἐρρίκος Χαΐνε ἐξῆλθε τὸ ὕστατον ἐκ τοῦ οἴκου του τὸν Μάϊον τοῦ 1848. Ἐκτοτε αἱ ὀδόναιτου ἐπιδύξασαν τοσοῦτον, ὥστε οὐδεμία ἀνθρωπίνη βάσανος ὑπελείπετο πλέον.

Ἐτρέφετο δι' ὀπίου, ἡ δὲ τύφλωσις ὀσημέραι ἠύξανε. Τὸ σῶμά του κατέστη σκελετωδές καὶ ἐπαισθητῶς ἐμαραίνεται. Διὰ τῷ ἀνακουφίσωσι τοὺς ἐν τῇ σπονδυλικῇ στήλῃ σπασμούς, τῷ ἐκχυτηρίαζον τὸν νωτιαίον, καὶ τῷ διεπέρων ἐν τῷ στήθεϊ ταινίαν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ ἠλαττοῦντο οἱ πόνοι τῆς κεφαλῆς.

Ἐπὶ τοῦ σώματός του, τὸ ὁποῖον εἶχε καταστῆ—καθ' ἃ αὐτὸς οὗτος ἔλεγε—ζῶν πτώμα, ἐγένοντο αἱ μᾶλλον δραστικαὶ ἀπόπειραι, χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῇ βελτιώσις τις· οἱ πόνοι του κατέστησαν τοσοῦτον ἀνυπόφοροι, ὥστε ἐσκέφθη ν' αὐτοκτονήσῃ.

Τότε ἀκριβῶς συνέπεσε νὰ γνωρίσῃ τὸν Δόκτωρα Gruby, ὁ δὲ διάσημος οὗτος ἰατρός ἠτύχησε νὰ τῷ παράσχῃ τινὰ ἀνακουφίσιν.

Ὁ συγγραφεὺς Lovin Schüking, ὅστις ἐπανείδε μετὰ πολλὰ ἔτη τὸν ποιητὴν ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ, περιγράφει αὐτὴν συγκινητικώτατα:

« Ὅτε πρῶτον ἐγνώρισα τὸν Χαΐνε, ἦτο ἀκμαῖος καὶ ὠραῖος· ἐν ταῖς παρεαῖς του ἐπεχέετο ὑπέρυθρος ζωρὰ χροιά· τῶρα τὸ πρόσωπόν του φαίνεται ὡσεὶ ἐκ κηροῦ. Φαίνεται ὡσεὶ νεκρὰν ὀστάς, καίτοι δὲ ἰσχυρότατος, ἔχει ἀκόμη ὠραίαν κεφαλὴν· ὁμοιάζει πρὸς τὸν Χριστόν. Ἐξεπλάγην ὡς ἐκ τῆς καταστά-

»σεως ἐν ἧ τὸν ἐπανεῖδον, καὶ ἐπίστευτα ὅτι ὀλίγοι μόνον ἐ-
»βδομάδες ζωῆς τῷ ἀπομένουσιν.» Ἐν τούτοις ἔζησεν ὀλιγὸν ἀ-
κόμη ἔτη μετὰ τῶν φοικτῶν ἐκείνων σπασμῶν.

Ὁ χαρακτήρ του οὐδέποτε μετέλλαξε, πολλάκις εἶχε μάλιστα
διάθεσιν νὰ ἀστείζῃται μετὰ τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν καὶ κατὰ
τὰς μᾶλλον ἰσχυρὰς ἐνοχλήσεις του. Ἐφ' ὅσον τῷ ἦτο δυνατὴ ἡ
ἐκ τῆς μελέτης ἐπασχόλησις ἀνεγίνωσκε κατὰ προτίμησιν βιβλία
τῆς ἰατρικῆς. Ἐνέκυπτε δὲ εἰδικῶς ἐπὶ τῶν πραγματευομένων περὶ
τῶν νόσων τοῦ νωτιαίου, διότι τοιαύτη τις ἦτο ἡ ἀσθενεία του.

Ἐκ τῶν φίλων τις τὸν ἐμέμφετο ἐπὶ ταῖς σκοτειναῖς ταύταις με-
λέταις :

— Διατί ἀναγινώσκεις περιγραφὰς τοσοῦτον θλιβερὰς καὶ ἀ-
πέλπιδας ;

— Διὰ νὰ δώσω μνημότυπα εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἰατροὺς, τοὺς
ἀμαθεστάτους, ὅποτε θὰ εἴμεθα ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Οὐδεὶς αὐ-
τῶν ἐννοεῖ τι ἐκ τῆς ἀσθενείας μου.

Πολὸν ἠδ'χαριστεῖτο ὅτε ἔβλεπε γνωστὰς κυρίας· καὶ αὐτὸς ἐθαύ-
μαζεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ ἡδονῇ, τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο.

Εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν εἶπε: « Τὸ σῶμά μου
εἶνε πτώμα, ἐνῶ παραμένει δέσμιον τὸ πνεῦμα ».

Παντοιοτρόπως ἐπεζῆται νὰ ἐπιδεικνύῃ [εἰς τὰς ἑαυτοῦ φίλας
τὴν εὐχαρίστησίν του, τότε δὲ ἡ εὐπροσηγορία καὶ ἡ ἀβροφροσύ-
νη του ἀνεμίμνησκον τὰς ὠραιότερας ἡμέρας τῆς νεότητός του.
Συνδιελέγετο μετ' αὐτῶν ἐφ' ὀλοκλήρους ὥρας, πᾶσαι δ' ἐλογί-
ζοντο εὐτυχεῖς ὅτι διεσκέδαζον τὸν ἐπιφανῆ ποιητὴν, ὅστις βαθ-
μηδὸν ἔφθινε· τὸν ποιητὴν ὅστις εἶχε ψάλει τὸν ἔρωτα καὶ τὴν
χαρὰν, ὅστις ἐν τοῖς χαρμωδέσι ἄσμασί του ἐνέσπειρε ποῦ καὶ
ποῦ τὴν ὀδύνην, οἷονεὶ προαίσθημα τῶν πηθῶν του.

Ἡ ἐπίσκεψις ὠραίας δεσποίνης τὸν ἐπανεκάλει εἰς τὴν ζωὴν·
καὶ πρὸ αὐτῆς, πρὸ τοῦ μειδιάματος ὠραίου στόματος, ἡ φυσιο-
γνωμία του ἐφωτίζετο· εἶχε τὸ θάρρος νὰ εὐτραπελίξῃ.

Ἡ Δελφίνη Gay de Girardin, ἡ Γεωργία Σάνδη καὶ ἡ κόμησσα
D' Aroult ἦσαν αἱ πιστότεραι σύντροφοὶ του· ὅτε ὠμίλει, τὸν ἤ-
κουον μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας.

Πάντοτε πρὸ τῆς θύρας τοῦ Χάινε ἀνέμενον ἄμαξαι ἀριστοκρατῶν καὶ πλουσίων. Ἀλλὰ δυστυχῶς πολλὰκις ὁ ποιητής, μάλιστα ὅτε εἶχε διέλθει ἀγρυπνίας νύκτα, ἦτο ἠναγκασμένος νὰ στερῆται τῆς εὐχαριστήσεως νὰ δεχθῆ τὰς κυρίας ἐκεῖνας.

Φαινόμενον ψυχολογικὸν ἄξιον παρατηρήσεως ἦτο ὅτι ὁ Χάινε, παρὰ τὴν κατάστασιν ἐν ᾗ διετέλει, ἠγάπα πλατωνικώτατα τὴν δέσποιναν Mouche. Τὴν ἐλάτρευε.

Καθ' ἑκάστην ἡ νεᾶνις ἔσπευδε νὰ τὸν ἴδῃ, ἐὰν δ' ἔνεκά τινος λόγου ἔλειπεν ἐκ τῆς καθημερινῆς τῆς ἐπισκέψεως, ὁ ἀσθενὴς τῆ ἔγραφεν ἐπιστόλια γλυκύτατα καὶ τρυφερά, πλήρη ἐνθουσιασμῶ νεανικωτάτου. Ὁ ἔρω, ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἀκτίς τοῦ ἠλίου, ὅστις ἐπανεφώτισε τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς.

Ἡ Mouche ἦτο ἐπίχαρις, ζωηρά, μετρία τὸ ἀνάστημα· ἡ μήτηρ μου, γνωρίσασα αὐτὴν εἰς Παρισίους, κατενθουσιάσθη. Ἡ βο-
στρυχώδης καστανὴ κόμη τῆς ἐπλανᾶτο περὶ τὸ μέτωπον· γαλανοὶ ὠραῖοι ὀφθαλμοὶ ἐζωογόουν τὸ συμπαθὲς ὠοειδὲς πρόσωπόν τῆς. Ἦτο γερμανικῆς καταγωγῆς, καὶ ἐπίστατο κάλλιστα νὰ συνδυάζῃ συμπεριφορὰν γαλλίδος μετὰ γερμανικῆς καρδίας.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του, ἡ μήτηρ μου ἠθέλησε νὰ τὸν ἐπισκερθῆ. Ἀμφότεροι ἠ'χριστοῦντο νὰ ἐπαναλέγωσι τὰς ἀ-
μνηνήσεις τῆς παιδικῆς αὐτῶν ἡλικίας· μεταξύ αὐτῶν ἰδοῦ μία.

Παρέχω τὸν λόγον εἰς τὴν μητέρα μου:

«Ἐξαετῆς ὁ Χάινε διασκέδαζε περιβαλλόμενος τοῦ πατρὸς τὰ ἐνδύματα. Ὁ πατήρ, κατὰ τὴν γαλλικὴν κατοχὴν τοῦ Dusseldorf, εἶχε βαθμὸν ἀξιωματικοῦ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔφερε »στολὴν.

»Μιᾶ ἡμέρα ὁ Ἑρρίκος λαμβάνει τὸν πτερωτὸν πῖλον καὶ λέγει «Εἶμαι ὁ Ναπολέον.» Δίδει τὴν σπάθην εἰς τὸν ἀδελφόντου »Γουσταῦον, λέγων αὐτῷ: «Εἶσαι ὁ Μουκτάρ'» ἔρριψεν ἐπὶ τῶν »ἄμων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ μανδύαν, καὶ λέγει: »Εἶσαι ὁ ἰα-
»τρός μου.»

»Ἐν τῷ μεταξύ εἰσῆλθεν ἡ μήτηρ καὶ δυσηρεστήθη πολὺ ὅτι

»ἐξηυτελιζόμεν τὸν βαθμὸν καὶ τὸ ἔνδυμα· τὰ ἀφήρουν ὅλα ἀφ' ἡμῶν καὶ τὰ ἐναπέθεσε μετὰ προσοχῆς, διότι ἐκολακεύετο ἡ ματαιότης αὐτῆς, βλεπούσης τὸν πατέρα (ὠρατὸν ἄνδρα) ἐνδεδυμένον στολὴν ἀξιωματικοῦ.

» Ἀπειλήσασα ἡμᾶς ὅτι θὰ μᾶς τιμωρήσῃ αὐστηρῶς, μᾶς ἀπηγόρευεν ἵνα μήποτε τοῦ λοιποῦ κάμωμεν παρομοίαν τρέλαν.»

Ἡ μήτηρ μου οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ λησμονήσῃ τὴν σκηνὴν αὐτὴν· καὶ ὅτε τὴν ἀνέφερον εἰς τὸν ἀδελφόν της, ἐκείνος ἐκ τῆς κλίνης τῆς ἀγωνίας τοῦ τῆ ἀπεκρίθη:

» Εἶνε ἀληθές! ἡ παιδικὴ αὕτη σκηνὴ καὶ οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους εἶπον ἦσαν ἡ λυχνία τοῦ μέλλοντος, ἀφοῦ ὁ Γουσταῦος ἔλαβε τὸ στρατιωτικὸν σάδιον· ὁ Μαξιμιλιανὸς ἔγινε περιφανὴς ἰατρός· καὶ ἐγὼ αἰσθάνομαι ὅτι ἀποθνήσκω διὰ τοσούτων σκληρῶν βασάνων ἐν τῇ Ἁγίᾳ Ἐλέρη μου.»

Ὁ Χάινε διετέλει ἐν πλήρει συναισθήσει ἑαυτοῦ μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς του, καὶ ἐσκέπτετο κάλλιστα ἀκόμη καὶ ἐπιθάνατος.

Πόσαι ὠραῖαι ποιήσεις παρήχθησαν ἀπὸ τῆς ἐπιθανάτου του κλίνης! Ὁ Μυθιστοριογράφος καὶ ἡ ἐπιθεωρηθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα ἐκδοσις τῶν γαλλιστὶ γραφέντων ἔργων του φέρουσι τὴν χρονολογίαν τοῦ θλιβεροῦ ἐκείνου καιροῦ. Αἰθηρσκευτικαὶ αὐτοῦ ἰδέαι, ὅτε ἦτο προσηλωμένος ἐν τῇ κλίνῃ, μετεβλήθησαν οὐσιωδῶς· καίτοι δὲ ἐνεκαυχᾶτο ὅτι ἦτο πνεῦμα ἰσχυρὸν καὶ ἐμπνεόμενον ὑπὸ τοῦ πανθεισμοῦ, οὐχ' ἦττον ἐπανῆλθε πρὸς τὴν πίστιν, καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν ἐνὸς Θεοῦ ἀνθρώπου. Ὅτε, ὀλίγας πρὸ τοῦ θανάτου του ἐβδομάδας, ἡ μήτηρ μου τὸν εἶδε τὸ ὕστατον, ἐξεπλάγη εὐροῦσα Ἁγίαν Γραφὴν παρὰ τὴν κλίνην του.

Εἶχε τελειώσει τὴν πεφιλημένην του ἀνάγνωσιν· καὶ τὸ ἱερὸν βιβλίον τῷ ἐπλήρῳ τὴν ζωὴν ἐλέους, διεσκέδαζε τοὺς ἑαυτοῦ δισταγμούς, καὶ τῷ ὑπηγόρευε νὰ ὑφίσταται τοὺς πόνους μᾶλλον γαληνίως καὶ καρτερικῶς. Οὕτως δὲν ἐγένετο ψευδευλαθῆς οὐδὲ ἀφρωσιωμένος εἰς τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ μόνον μετρημελεῖτο δι' ὅσα ἄλλοτε εἶχε γράψει, διότι τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα ἀνεπτύχθη

σαν ἐν τῇ καρδίᾳ του, δὲν ἀνταπεκρίνοντο πλέον εἰς τὰ πρότερον.

Κατ' ἐκείνας ἀκριβῶς τὰς ἡμέρας παρεκάλεσε τὸν ἐκδότην Κάμπε ν' ἀποβάλῃ ἐκ τῶν βιβλίων του πάσας τὰς ἐλευθερίου παρεκτροπὰς, καὶ ἰδίως τὰς προσβαλλούσας τὴν θρησκείαν. ¹ Ἄλλ' ὁ ἐκδότης του δὲν ἐφρόντισεν ἀκριβῶς νὰ ἐκπληρώσῃ τοιαύτας εὐλαθεῖς ἐπιθυμίας ² καὶ ὅτε, μόλις θανόντος τοῦ ποιητοῦ, ἐπεχείρησε νέαν καὶ πλήρη ἐκδοσιν τῶν ἔργων του, ἀφῆκε ταῦτα ὡς ἔχουσιν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς.

Ἡ μήτηρ μου ἐθλίβη διὰ τοῦτο, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν Κάμπε νὰ σεβασθῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἐπιθανάτου. ³

Ἄν καὶ ὁ Χάινε ἠγάπα εἰλικρινῶς τὴν σύζυγόν του, ἐν τούτοις αἱ δύο αὐτῶν ψυχαὶ δὲν ἔζων ἐν ἀρμονίᾳ ἦσαν χαρακτηρῆς ἐντελῶς ἀντίθετοι. Ἡ Ματθίλδη ἐσκέπτετο μόνον νὰ διασκεδάσῃ, ὡς ἐκ τούτου δ' ὁ δυστυχὴς ἀσθενὴς ἠναγκάζετο νὰ δέχεται ἐκ μισθίων χειρῶν τὰς φροντίδας ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἡ σύζυγός του δὲν παρείχεν εἰς τὸν *mauvre cheri* της, ὡς συνείθιζε νὰ τὸν ἀποκαλῆ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Εἶνε ἀληθέστατον ὅτι ὁ Χάινε αὐτὸς τὴν παρῶρμα νὰ ἐξέρχεται, ἵνα διασκεδάσῃ καὶ μεταλαμβάνῃ τινῶν εὐχαριστήσεων, ἀλλ' οὐχ' ἦπτον εἶνε ἴσα ἀληθές, ὅτι ἄνευ τινος παρατηρήσεως ἐπωφελεῖτο ἐκείνη τῆς ἀδείας. Ὁ σύζυγός της τῇ εἶχε καθοδηγήσει τὰ πρῶτα αὐτῆς βήματα, ὡσεὶ ἤθελε καθοδηγήσει βήματα παιδίου, ἀλλὰ μόλις συνείδεν ἑαυτὴν ἐλ.υθέραν ἐν ταῖς πράξεσί της δέσποιναν, ἤκολούθησε τὴν φύσιν της καὶ ἀπελάμβανε πληρῶς ἐλευθερίαν.

1) Ἐὰν δὲν εἶνε ταῦτα ἀπλῶς ὑπαγόρευσις τοῦ μεγάλου θρησκευτικοῦ ζήλου τῆς συγγραφέως, ἄπορον μοὶ φαίνεται πῶς ὁ ποιητής, ὁ κατὰ τὴν ἰδίαν της ὁμολογίαν, μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς του διατελῶν ἐν πλήρει ἑαυτοῦ συναισθῆσει ἐνεπιστεῦθη τοὺς θεσσαυροὺς τῆς μεγαλοφυίας του εἰς τὴν καλὴν διάθεσιν ἀπλοῦ ἐκδότου!

2) Φιλόκαλος ἄνθρωπος θὰ ἦτο ὁ ἀγαθὸς Κάμπε!

3) Δὲν θὰ ἦτο φοβερά κατὰ τῆς μεγαλοφυίας τοῦ Χάινε (εἰροσυλία);

Ἦδη μετεβλήθησαν τὰ πράγματα, καὶ εἰς τὸν πτωχὸν θεῖόν μου ἔλαχεν ὁ κληρὸς νὰ ὑφίσταται τὴς ἰδιοτροπίας της. Ἐάν ἐκεῖνος ἐζήτει τι ἀπαρέσκον εἰς αὐτήν, ἐκείνη ἐκραύγαζεν, αἱ δὲ κραυγαὶ της συνωδεδύοντο ὑπὸ τῶν τοῦ Ψιττακοῦ, ἂν καὶ ἦσαν μᾶλλον ὀξείαι. Ὁ Ψιττακὸς εἶχεν ἀγορασθῆ παρ' αὐτῆς μόλις εἶχεν ἀποθάνει τὸ κανάριον.

Ἡ δωδὶκ τῆς Μαθίλδης καὶ τοῦ πτηνοῦ παρεῖχον πολλάκις εἰς τὸν ἀσθενῆ διαταράξεις νευρικὰς καὶ ὀδυνηροτάτας, ὅπως δ' ἀπαλλαγῆ αὐτῶν οὐδὲν ποτε πλέον τῆ ἔλεγεν, οὐδ' ἀνθίστατο εἰς ὅ,τι ἐκείνη ἔπραττεν.

Οὐχὶ ἐξ ἔρωτος πρὸς τὸν σύζυγον, ἀλλ' ἐκ κουφότητος καὶ ἐγωϊσμοῦ, ἡ κυρία Μαθίλδη προσεποιεῖτο τὴν ζηλότυπον. Δὲν ἠνείχετο ὅπως ὁ σύζυγός της προτιμᾷ αὐτῆς ἄλλην. Ζηλοτυποῦσα τὴν Mouche, κατέστη ἀπότομος εἰς τοὺς λόγους της ὡσάκις αὐτὴ ἐπεσκέπτετο τὸν ποιητὴν, δὲν τῆ ἀπηύθυνε τὸν λόγον, ἀλλ' ἡ Mouche ὡς πεπολιτισμένη κυρία ἀφοῦ τῆ ἔλεγε καλὴν ἡμέραν, προσ-ποιεῖτο ὅτι δὲν ἐννόει τὴν παρουσίαν της.

Κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τῶν ἀγρυπνιῶν τοῦ ὁ Χάινε ἔστρεψε τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν πατρίδα, πρὸς τὴν μητέρα, πρὸς τὴν ἀδελφὴν ὅτε δὲ ἡ ἡγαπημένη του Lottchen ἦτο παρ' αὐτῷ, ἀφηρεῖτο μετ' αὐτῆς καὶ τῆ ἔλεγεν ὅ,τι τῷ διήρχετο κατὰ νοῦν, ἔστω καὶ τοὺς μᾶλλον κενούς λόγους, ὅσους δύναται νὰ δημιουργήσῃ κεφαλὴ ἀσθενοῦς. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς τὴν ἐκάλεσέ ποτε καὶ τῆ εἶπε:

«Lottchen, κατασκευάσωμεν ἀναπαυτικὴν ἄμαξαν καὶ ὁδήγησέ με εἰς τὸν οἶκόν σου, ἵνα δυνηθῶ νὰ φήσω τὸν ὕστατον στεναγμὸν ἐν τῇ ἀγκάλῃ τῆς μητρός μου».

Ἐπειτα ἔβαλε σπαρακτικὴν κραυγὴν διὰ τὰς ἀπηνεῖς βασιάνους αἰτίνας τὸν ἐταλαιπώρου καὶ ἐπανήρχισε καλῶν τὴν μητέρα του. Ἡ πρὸς τὴν μητέρα του ἀγάπη τῷ ἦτο πάθος. Ἡγάπα ἀπείρως τὴν δυστυχῆ ἐκείνην γραῖαν, ἥτις ἠγνόει τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πόνους τοῦ υἱοῦ της. Τῆ ἔτεινε τοὺς βραχίονας, τὴν ἐπόθει καὶ ἡ μήτηρ οὐδὲ νὰ τὸν ἀκούσῃ, οὐδὲ νὰ τὸν ἴδῃ ἠδύνατο. Ἐν καλλιτέρῳ μόνον κόσμῳ ἐπανεῖδον ἀλλήλους.

Ἐν ταῖς στιγμαῖς λοιπὸν τῆς ἀναπαύσεώς του ὁ θεὸς μου, ἵνα μὴ καταθλίψῃ τὴν μητέρα του, ἔσχε τὴν δύναμιν νὰ τῇ ὑπαγορεύῃ ἐπιστολὰς φαιδράς, ἀπολογούμενος ὅτι δὲν τῇ ἔγραφεν ἰδιοχείρως ἕνεκα νόσου τῶν ὀφθαλμῶν.

Εὐλαβὲς ψεῦδος! Οὐχὶ ὀλιγώτερον ὀδυνηρὸν ἦτο τὸ ἔργον τῆς μητρὸς μου ἐν Ἀμβούργῳ, τὰ πάντα μηχανωμένης ὅπως οὐδεμίαν εἶδησιν λάβῃ ἢ μάμμη μου· καὶ αἱ ἑφημερίδες αὐταὶ ὑπεβάλλοντο εἰς ἐπιθεώρησιν. Πρὶν ἢ τὰς δώσῃ εἰς τὴν μητέρα της, παρέτῃρει ἀκριβῶς μὴ ἀνεφέρετό τι περὶ τῆς ἀπέλπιδος καταστάσεως τοῦ ἀδελφοῦ.

Ὅτε ἐδημοσιεύθη ὁ *Μυθιστοριογράφος* ἡ μήτηρ μου μοὶ εἶπε ν' ἀφαιρέσω ἐκ τοῦ βιβλίου τὰς σελίδας ἐν αἷς ὁ Χάινε ἐλάλει περὶ τοῦ προσεχοῦς θανάτου του, καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ φανερώσῃ τὰς ἀγωνίας τῆς νόσου του. Οὕτως ἐπανορθωθὲν τὸ βιβλίον ἐδόθη εἰς τὴν δύσμοιρον γραῖαν, ἥτις τὸ ἀνέγνω μεθ' ὑπερηφανεῖας μητρικῆς καὶ ἐν πλήρει εὐχαριστήσει.

ΕΥΓ. Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ.